

De illegale economie

Auteur(s):

M. Smekens en M. Verbruggen

De auteurs zijn werkzaam bij het Centraal Bureau voor de Statistiek. mks@cbs.nl

Verschenen in:

ESB, 89e jaargang, nr. 4442, pagina 446, 17 september 2004

Rubriek:

nationale rekeningen

Trefwoord(en):

Voor het jaar 2001 is een raming gemaakt van de toegevoegde waarde van de illegale economie. Deze experimentele raming komt uit op ruim drie miljard euro. Dat is minder dan één procent van het bbp.

In de nationale rekeningen moeten in principe alle economische activiteiten worden geregistreerd. Ze omvatten dus ook 'zwarte' productie; legale productie die opzettelijk verborgen wordt gehouden voor de autoriteiten om zodoende belasting of regelgeving te ontduiken. Wij richten ons in dit artikel op de illegale activiteiten. Illegale productie betreft activiteiten die goederen en diensten voortbrengen die bij wet verboden zijn of activiteiten die onwettig zijn als ze worden uitgevoerd door onbevoegden (OECD, 2002). Binnen de EU speelt de vraag in hoeverre de ramingen voor drugs, prostitutie en smokkel verplicht geïntegreerd moeten worden in de nationale rekeningen.

Wij presenteren hier onze ramingen van de toegevoegde waarde die de illegale economie in 2001 genereerde.¹ Daarbij beogen we niet een beschrijving te geven van alle verschijnselen die samenhangen met de illegale economie. Negatieve externe effecten en andere gevolgen zijn niet in de beschrijving opgenomen. We geven enkel een raming van de toegevoegde waarde - de bijdrage aan het Bruto Binnenlands Product (bbp) - die ontstaat door deze activiteiten.

In dit artikel komen achtereenvolgens de bijdrage van drugs, prostitutie, heling, illegale activiteiten in de uitzendbranche, illegaal gokken en illegaal kopiëren aan de orde. Op basis van enkele onderzoeken worden overige illegale economische activiteiten zoals omkoping, mensensmokkel en de smokkel van vuurwapens, sigaretten, vuurwerk en beschermde diersoorten verondersteld geen significante bijdrage aan het bbp te leveren.

Drugs

De productie, handel en het bezit van alle soorten drugs zijn in Nederland verboden. Onze raming van de drugssector betreft daarom softdrugs (cannabis) en harddrugs (zoals xtc, cocaïne en heroïne). De handel in drugs is niet expliciet opgenomen in de huidige nationale rekeningen. Sommige transacties zijn echter impliciet opgenomen. De meeste coffeeshops betalen belasting en zijn opgenomen in het bedrijvenregister. Hiermee zijn ze onderdeel van de steekproeven waarop de productiestatistieken zijn gebaseerd. De raming van de drugssector kan daarom niet zonder meer opgeteld worden bij de reguliere bbp-raming.

Heroïne en cocaïne

De totale consumptie van heroïne en cocaïne ramen we op ruim 430 miljoen euro in 2001 (Smekens en Verbruggen, 2004). Deze schatting is gebaseerd op gegevens over aantallen verslaafden (Nationale Drugmonitor, 2002) en gebruikers (Abraham et al., 2002), de gemiddelde inname van deze drugs en beschikbare prijsinformatie.

Op basis van de hoeveelheid in beslag genomen drugs is een raming gemaakt van de import van heroïne en cocaïne. Interpol gaat er van uit dat ongeveer 10 procent van de drugs die in omloop zijn worden onderschept. Van der Heijden (1999) stelt dat tegenwoordig 15 tot 20 procent van de heroïne de consument niet bereikt. Wij zijn uitgegaan van een pakkans voor heroïne en cocaïne van 15 procent. Daarmee schatten we de import van heroïne en cocaïne in 2001 op 65 duizend kilogram.

Rekening houdend met de in beslag genomen hoeveelheid is met behulp van beschikbare prijsinformatie de waarde van de import geraamd op 730 miljoen euro. De totale hoeveelheid die naar schatting wordt geëxporteerd, bedraagt 1.160 miljoen euro. De toegevoegde waarde is hiermee gelijk aan 870 miljoen euro (consumptie plus export minus import).

Synthetische drugs

Nederland is een belangrijk productie- en distributieland van xtc. Door de lage productiekosten en hoge marktprijzen is de productie van en handel in xtc een zeer winstgevende onderneming. De productieprijis van een xtc-pil bedraagt in Nederland gemiddeld 22 eurocent. De productiekosten van de in Nederland geproduceerde xtc- en amfetaminepillen zijn geraamd op 40 miljoen euro. Deze raming is gebaseerd op in beslag genomen hoeveelheden en de productieprijis. Import van synthetische drugs wordt verondersteld verwaarloosbaar te zijn.

Ook de totale consumptie van xtc en amfetamine ramen we op bijna 40 miljoen euro. Dit hebben we gebaseerd op aantallen gebruikers (Abraham et al., 2002), gemiddelde inname en gemiddelde straatprijzen. De export ramen we op ruim 320 miljoen euro. De toegevoegde waarde (output minus intermediair verbruik) komt hiermee op 320 miljoen euro.

Cannabis

Sinds de tweede helft van de jaren tachtig is de productie van cannabis in Nederland sterk toegenomen. Van de in Nederland verkochte cannabis is ondertussen 75 tot 80 procent van Nederlandse herkomst, de zogenaamde Nederwiet (Jansen, 2002). Een goed zichtbaar detailhandelsapparaat in de vorm van coffeeshops en de zogenaamde growshops, waar men alle benodigde spullen voor de kweek kan kopen, hebben bijgedragen aan deze snelle imports substitutie. Meer dan de helft van de gebruikte cannabis wordt buiten de coffeeshops verkregen (Abraham et al., 2002). De productie van hennep vindt plaats bij een groot aantal thuishkwekers. In 1995 werd het aantal thuishkwekers op 35 duizend geschat (Drugsnota, 1995). Daarnaast is er ook sprake van gespecialiseerde bedrijfsmatige grootproducenten. De afzet van grote bedrijven wordt verondersteld naar het buitenland te gaan (Bovenkerk en Hogewind, 2003).

In totaal wordt verondersteld dat in 2001 zeventig procent van de in Nederland geproduceerde Nederwiet bestemd was voor export. Uitgaande van een jaarlijkse consumptie van cannabis van 100.000 kilo (Van der Werf en Van de Ven, 1996) met een gemiddelde aankoopprijs van 6 euro per gram is de consumptie geraamd op 600 miljoen euro. De totale export (Nederwiet plus geïmporteerde hasj en marihuana) wordt geraamd op 810 miljoen euro en de import op 230 miljoen euro (Smekens en Verbruggen, 2004). De totale output bedraagt dan 1190 miljoen euro. Het intermediair verbruik bij de teelt van Nederwiet en verkoop via coffeeshops is geschat op 410 miljoen euro. De toegevoegde waarde komt hiermee op 770 miljoen euro.

Prostitutie en mensenhandel

Op 1 oktober 2000 is het bordeelverbod in Nederland opgeheven. Het is nog niet duidelijk wat de effecten zijn (geweest) van de wetswijziging in 2000. Er lijkt een verschuiving te hebben plaatsgevonden van de gereguleerde sector (clubs en bordelen die geregistreerd zijn en zich in meerdere of mindere mate aan de regels houden) naar de ongereguleerde sector (straat-, thuis- en 06-prostitutie en de escorts service). Bovendien heeft een beperkte mate van sanering plaatsgevonden. Een aantal bedrijven heeft geen vergunning aangevraagd of gekregen. De overgebleven exploitanten en prostituees in de gereguleerde sector rapporteren een terugloop in klandizie en bedrijvigheid (Daalder, 2002).

Omdat het bijzonder moeilijk is het illegale deel van de prostitutie apart te ramen en om de internationale vergelijkbaarheid te vergroten - in de meeste andere eu-lidstaten is prostitutie immers niet legaal - is een raming gemaakt van de gehele prostitutiesector (legaal en illegaal). Aangezien een deel van de sector gereguleerd is, zal een gedeelte van de productie al (impliciet) zijn meegenomen in de huidige raming van de nationale rekeningen. Ook deze raming mag daarom niet zonder meer opgeteld worden bij de reguliere bbp-raming.

Om een ruwe schatting te maken van de omzet in de prostitutie is gebruik gemaakt van onderzoek van Visser et al. (2000) naar het aantal prostituees in de verschillende vormen van prostitutie en prijsinformatie van branchevereniging De Rode Draad (2004). Hierbij is rekening gehouden met het feit dat in de clubs en escorts service veelal procentageregelingen bestaan tussen prostituee en exploitant: minimaal de helft van de opbrengst gaat naar de exploitant. In totaal bedroeg de bruto opbrengst in 2001 ruwweg tussen 240 en 410 miljoen euro voor zowel de prostituee als de exploitant, in totaal gemiddeld ongeveer 660 miljoen euro. Deze totale bruto opbrengst is gelijk aan de totale consumptie. Bij de exploitanten wordt verondersteld dat het zgn. intermediair verbruik - de input die nodig is voor de productie, zoals bijvoorbeeld de huur van het pand - bijna 50 procent bedraagt (160 miljoen euro). Dit percentage is berekend aan de hand van beschikbare gegevens over de bedrijfstak 'hotels'. Ruim 10 procent van de prostituees wordt verondersteld geen ingezetene te zijn. De omzet die deze groep genereert wordt beschouwd als 'import van diensten' (40 miljoen euro). De output van de prostitutiesector wordt op basis van deze gegevens geraamd op 620 miljoen euro (consumptie minus import) en de toegevoegde waarde op 460 miljoen euro (output minus intermediair gebruik).

Illegale activiteiten in de uitzendbranche

Jaarlijks worden volgens schattingen van Zuidam en Grijpstra (2004) in totaal tussen de 18.000 en 37.000 illegale arbeidsjaren bemiddeld. Voor onze raming gaan we uit van 27.500 illegale arbeidsjaren. Als deze worden opgeteld bij de legaal uitgezonden vte's in de uitzendbranche zou dit een toename van bijna 12 procent betekenen. De illegale arbeid wordt grotendeels ingezet in de land- en tuinbouw en in de bouwnijverheid. De marges bij illegale bemiddeling worden geschat op gemiddeld 5 euro per uur (Zuidam en Grijpstra, 2004). Met het illegaal uitzenden genereren de intermediairs hiermee bijna 260 miljoen euro aan marges op uitgezonden uren.

In de uitzendbranche behoren de lonen van de uitzendkrachten eveneens tot de toegevoegde waarde. Wanneer we hierbij uitgaan van 5 euro per uur bedraagt de totale output 520 miljoen euro (260 miljoen euro voor bemiddeling plus 260 miljoen euro aan lonen). Het intermediair verbruik in de reguliere uitzendbranche bedraagt ongeveer 9 procent van de productiewaarde. Voor illegale uitzendbureaus is 5 procent verondersteld, omdat hierbij vaak vanuit informele settings geopereerd wordt in plaats van vanuit officiële dure bedrijfspanden. De schatting voor het intermediair verbruik bedraagt daarmee 30 miljoen euro en de toegevoegde waarde 490 miljoen euro (output minus intermediair verbruik). De inzet van illegale arbeid bij legale sectoren is deels impliciet opgenomen in de nationale rekeningen, waardoor het effect op het bbp uiteindelijk lager zal zijn dan de geraamde 490 miljoen euro.

Ten opzichte van de raming van 2001 voor de legale uitzendbranche in de nationale rekeningen (7,1 miljard euro) betekent dit een toename van bijna 7 procent.

Illegale kansspelen

In 2000 waren er ongeveer 50 illegale casino's die actief naar buiten traden en een gezamenlijke bruto spelopbrengst van ongeveer 140 miljoen euro hadden (College van Toezicht op de Kansspelen en het Nederlands Kansspel Platform, 2001). Inmiddels heeft er een groot aantal sluitingen van illegale casino's plaatsgevonden. Nieuwe berekeningen geven aan dat de bruto speelopbrengst in 2001 is gedaald naar 50 miljoen euro.

Illegale kansspelen die legale kansspelen beconcurreren (illegale bingo's, het illegaal wedden op paarden en illegale lotto- en toto-activiteiten) hebben naar schatting een gezamenlijke bruto spelopbrengst van tussen de 20 en 90 miljoen euro (College van Toezicht op de Kansspelen en het Nederlands Kansspel Platform, 2001).

Een nieuw en snel groeiend fenomeen is de deelname aan betaalde kansspelen via Internet. Hierbij kan een onderscheid gemaakt worden tussen interactieve kansspelen, zoals digitale casino's, speelautomaten en krasloten (e-gaming) en het via Internet bestellen van loten of meedoen aan een loterij in Nederland (e-commerce). E-commerce is toegestaan in Nederland, e-gaming nog niet, hoewel hiervoor al geruime tijd wetgeving in de maak is. In 2001 bedroegen de bestedingen aan e-gaming naar schatting 19 miljoen euro (Motivaction, 2002). De totale bruto spelopbrengsten van de illegale kansspelen zijn op basis van deze gegevens voor 2001 geraamd op 140 miljoen euro. Het intermediair verbruik is verondersteld op 10 miljoen euro; de toegevoegde waarde bedraagt daarmee 130 miljoen euro.

Diefstal en heling

De verwerking van diefstal en heling in de nationale rekeningen is gecompliceerd. Door diefstal op zich wordt geen toegevoegde waarde gegenereerd. Bij substantiële herverdeling van activa als gevolg van diefstal wordt dit verwerkt in de nationale rekeningen op de balans van zowel de bevoorreeelde als benadeelde sector. De handel in gestolen goederen via heling heeft wel gevolgen voor de raming van het bbp. In 2001 is de schade door diefstal van personen en bedrijven (inclusief auto's en bedrijfswagens) geraamd op 1070 miljoen euro (cbs, 2004; Visser et al., 2002; Stichting var, 2004). Op basis van deze onderzoeken wordt verondersteld dat de gemiddelde verkoopwaarde van de gestolen waar ongeveer de helft van het schadebedrag bedraagt en dat ongeveer 80 procent van de buit door helers wordt verkocht. In totaal gaat het dan om 370 miljoen euro verkoopwaarde. Op basis van gegevens uit de nationale rekeningen is de handelsmarge geraamd op ongeveer 50 procent. Dit levert dan een totale toegevoegde waarde op van 190 miljoen euro.

Illegaal kopiëren

Het kopiëren van video- en geluidsbanden voor eigen gebruik is in Nederland toegestaan. Het kopiëren van software - ook voor eigen gebruik - is in Nederland weliswaar illegaal, maar wordt, omdat hierbij sprake is van diefstal, niet meegerekend. Er wordt immers niet voldaan aan de voorwaarde van 'wederzijdse instemming'.

We kijken dus naar het illegaal kopiëren van originelen voor verdere verkoop van zowel software als video- en geluidsbanden. Onze raming is gebaseerd op een eerdere raming door Van der Werf en Van de Ven (1996) en komt uit op een toegevoegde waarde van 90 miljoen euro.

Conclusie

In [figuur 1](#) wordt een overzicht gegeven van de omvang van de illegale activiteiten voor 2001. In 2001 bedroeg het bbp 429 miljard euro. De totale toegevoegde waarde van 3.320 miljoen euro uit illegale activiteiten zou in 2001 een bijdrage aan het bbp van minder dan 1 procent hebben betekend. Ter vergelijking: de toegevoegde waarde in de horecasector bedroeg in 2001 ongeveer 7,5 miljard euro.

	consumptie {binnenlandse afzet}	export	import	output	intermediair verbruik	toegevoegde waarde
heroïne, cocaïne	430	1160	730	870	-	870
xtc	40	320	-	360	40	320
cannabis	600	810	230	1190	410	770
prostitutie	660	-	40	620	160	460
illegaal uitzenden	520	-	-	520	30	490
illegaal gokken	140	-	-	140	10	130
heling	50	140	-	190	-	190
illegaal kopiëren	100	-	-	100	10	90
totaal	2500	2400	1000	3990	670	3320

Figuur 1. Toegevoegde waarde van illegale activiteiten in de Nederlandse economie, in miljoenen euro's, 2001

Voor 1995 is eerder al een raming gemaakt voor de illegale economie (van der Werf en van de Ven, 1996). Ook toen werd de bijdrage van de illegale economie aan het bbp op minder dan 1 procent geraamd. Er zijn wel verschillen in de ontwikkelingen van de 'sectoren' die deel uitmaken van de illegale economie. Het aandeel van illegaal gokken neemt sterk af, maar dat wordt grotendeels verklaard uit de beschikbaarheid van betere bronnen voor de raming van 2001. De illegale activiteiten in de uitzendbranche zijn in de raming voor 2001 voor het eerst meegenomen. De raming voor de drugsector laat een forse groei zien. De volumecomponent is de belangrijkste oorzaak voor deze toename. Sinds 1995 is de hoeveelheid in beslaggenomen cocaïne en xtc aanzienlijk toegenomen. Bovendien is het aantal cocaïne- en xtc-gebruikers fors toegenomen. De omvang van de prostitutie is nauwelijks veranderd.

Marret Smekens en Marleen Verbruggen

Literatuur

Abraham, M.D., H.L. Kaal, P.D.A. Cohen (2002) *Licit and illicit drug use in the Netherlands 2001*. Amsterdam: cedro/Mets en Schilt.

Bovenkerk, F., W.I.M. Hogewind (2003) *Hennepteelt in Nederland: het probleem van de criminaliteit en haar bestrijding*. Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen, Utrecht / Politie en Wetenschap, Apeldoorn.

CBS, 2004, Statline.

College van Toezicht op de Kansspelen en het Nederlands Kansspel Platform (2001) *Verkeerd gokken, oriënterend onderzoek naar aard en omvang van illegale kansspelen in Nederland*. Den Haag/Amsterdam.

Daalder, A. (2002) *Het bordeelverbod opgeheven - prostitutie 2000 - 2001*.

200 *Onderzoek en beleid*, wdc, Ministerie van Justitie.

Drugnota Het Nederlandse drugsbeleid; continuïteit en verandering. Den Haag 1995.

Heijden, A.W.M. van der (1999) *Nederland luilekkerland? Trends in de drugshandel*. Het Tijdschrift voor de Politie, nr. 1/2.

Jansen, A.C.M. (2002) De economie van de cannabissector. *esb*, 5 april 2002, 276-280.

Ministerie van Justitie (2001) *Samenspannen tegen xtc, Een plan van aanpak ter intensivering van het Nederlandse beleid inzake synthetische drugs*.

Motivaction (2002), *Kansspelen via internet, 2002. Onderzoek naar de aard en omvang van interactieve kansspelen in Nederland*. Onderzoek in opdracht van het college van toezicht op de kansspelen.

Nationale Drugmonitor (2002). Bureau ndm, Utrecht.

oecd (2002) *Measuring the Non-observed Economy, a Handbook*.

Rode Draad, Stichting de (2004) *Uit het leven gegrepen, eigen evaluatienotitie over de opheffing van het bordeelverbod*. www.Rodedraad.nl, 2004.

Smekens M., M. Verbruggen (2004) *De Illegale Economie van Nederland*. cbs.

Stichting var, internetbron, 2004.

Werf, R. van der, P. van de Ven (1996) *The illegal economy in the Netherlands. Paper prepared for the 24th general conference of the International Association for Research in Income and Wealth*, Norway.

Visser, J., H. Oomens, F. Boerman (2000) *Prostitutie in Nederland in 1999*. Amsterdam: Mr. A. de Graaf Stichting.

Visser, J., R. Frederikse en E. Hermans (2002) *Slachtofferschap criminaliteit bij bedrijven en instellingen*. Rapport in opdracht van het ministerie van Justitie, wdc en het ministerie van bzk.

Zuidam, M., D.H. Grijpstra (2004) *Over de grens*. Een onderzoek naar illegale activiteiten op het gebied van uitzendarbeid. Een onderzoek in opdracht van de Algemene Bond Uitzendondernemingen (abu).

---

1 Zie voor het onderzoeksrapport Smekens en Verbruggen (2004).